

Plonicky Tamás

· Selye János Egyetem, Tanárképző Kar,
 · Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskola, Komárom
 · plonicky.tamas@gmail.com

OLVASÁSI TENDENCIÁK A TECHNIKA VILÁGÁBAN

Reading Tendencies in the World of Technology

Tendencije čitanja u svetu tehnike

A dolgozat a netgeneráció olvasási szokásait kutatja, ezen belül elemzi a digitális eszközök és a világháló térhódításának az olvasáskultúrára gyakorolt hatásait. Foglalkozik továbbá a könyvek és a könyvtárak létjogosultságának kérdéskörével, és röviden figyelmet fordít a kötelező olvasmányok aktualitásának problematikájára. A tanulmány megírása során a következő szakirodalmak játszottak fontos szerepet: Adamikné Jászó Anna: *Az olvasás múltja és jelene*, Kámán Veronika: *Az olvasási szokások változása*, Füzfa Balázs: *A másik irodalom*, Nagy Attila: *Háttal a jövőnek?* stb. A dolgozat kiegészül a komáromi Eötvös Utcai Alapiskolában végzett kérdőíves felmérés eredményeivel.

Kulcsszavak: olvasási tendenciák, Gutenberg-galaxis, technikai forradalom, könyv, könyvtár

„Az olvasás nemcsak egy az úgynevezett szabadidős tevékenységek közül, hanem kitüntetett, mondhatni szimbolikus szereppel rendelkező cselekedet, s az anyanyelvi kultúra legfőbb gyakorlóterepe.”

(Gereben Ferenc)

Az olvasási tendenciák a technikai forradalom és a világháló térhódításának köszönhetően radikális változáson mentek keresztül. Az audiovizuális eszközök és a digitalizált könyvek megjelenése egyes források szerint a Gutenberg-galaxis végét, illetve az olvasás válságát jelentik. Olyan feltételezésekkel is találkozhatunk, mely szerint az új médiumok megjelenése és az alkotások digitalizált verziója háttérbe szoríthatja, sőt végleg meg is szüntetheti a könyvek és a könyvtárak szerepét. Ha az olvasás problémáiból indulunk ki, akkor fontosnak tűnhet az olvasásra való nevelés kérdésköre is, amelyen belül – egyes

források szerint – a kevésbé aktuális kötelező olvasmányok jelenthetik a legnagyobb gondot. A tanulmány ezeket a kérdéseket vizsgálja, amelyet kiegészít a komáromi Eötvös Utcai Alapiskola kérdőíves felmérés eredményeivel.

A dolgozat a technika világában végbemenő olvasási tendenciákra fókuszál, ahhoz azonban, hogy ezt a kérdéskört vizsgálódásunk tárgyává tegyük, elsősorban az olvasás mint tevékenység konkrét meghatározására van szükség.

Az olvasás folyamatának számos definíciójával találkozhatunk, azonban a tanulmányunk szemszögéből ítélve Erdődi János egyszerű meghatározása tűnik a leginkább kézenfekvőnek. Erdődi az olvasás sikerességét egyértelműen a *leírtak megértésével* hozza kapcsolatba.¹ Ehhez a gondolathoz illeszthető Pressley felvetése is, aki az írott szövegből megszerzett jelentés fontosságára fekteti a hangsúlyt, amellett, hogy társaival együtt (Block, Gambrell) az olvasás procedúrájának állandóan változó, interaktív jellegére is felhívja a figyelmet.² A tanulmány tehát ebből a két megállapításból kiindulva minden egyes érthető textus – legyen az jól megszerkesztett, konstruktív szépirodalmi alkotás vagy helyesírási hibáktól hemzsegő Facebook-bejegyzés – befogadási és megértési mechanizmusát az „olvasás” kifejezéssel illet.

Fenyő D. György leszögezi, hogy korunkban a hagyományos olvasat háttérbe szorulásának lehetünk tanúi, és egy újfajta olvasási stratégia megjelenését figyelhetjük meg. Fenyő D. szerint a hagyományos olvasat *lineáris, verbális, globális, strukturális, értelmező és intencionális*.³ Ezzel szemben az új stratégia: *információválogató, ugrásszerű, egyedi elemekre koncentráló, képi, továbbá sokkal gyorsabb, mint az előző generációé*.⁴

A világháló térhódítása mindemellett magával hozza az egy időben több információs csatorna működésének érvénybe lépését, valamint kép és szöveg viszonyának felcserélődését. A mai olvasó eszerint a képből indul ki, míg maga a leírt szöveg csupán másodrendűvé degradálódik.⁵ Tény továbbá, hogy az az olvasás, amely elektronikus médiumon keresztül történik, érzéketlenné teszi az olvasót a forrás és a megjelenés pozíciója, illetve annak belső struktúrája iránt. Ami annyit jelent, hogy a világhálón való böngészés során negligáljuk a forrás konkrét adatait („az interneten olvastam”).⁶ Ez azt feltételezi, hogy a világhálón közölt szöveges információkat egy mindenféle szövegtípust magába foglaló „abszolút médiumként” tartunk számon.

¹ Hivatkozva: ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna: *Az olvasás múltja és jelene*. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben. Trezor Kiadó, Budapest, 2006, 15.

² Vö. JOZSA Krisztián, STEKLÁCS János: *Az olvasástani kutatásának aktuális kérdései*. Magyar Pedagógia, 109. évfolyam, 4. szám, 2009, 366.

³ NAGY Attila, IMRE Angéla, KÖNTÖS Nelli: *Az olvasás ösztantárgyi feladat*. Magyar Olvasástársaság, Szombathely, 2011, 210.

⁴ Uo.

⁵ NAGY Attila, IMRE Angéla, KÖNTÖS Nelli: *Az olvasás...* i. m. 213.

⁶ ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna: *Az olvasás múltja és jelene...* i. m. 212.

Ehhez a felvetéshez a modern technikai eszközök megjelenése is társítható, hiszen a világhálón való „szörfözés” nem kivitelezhető elektronikus eszközök igénybevétele nélkül. Fűzfa Balázs véleménye szerint a leírt szövegek hordozója már napjainkban sem a papír, hanem valamiféle digitális memória.⁷ Ezzel kapcsolatban felmerülhet a kérdés, vajon van-e relevanciája a könyveknek és a könyvtáraknak a jövőben, ha valóban mindent digitalizálunk? Főként ha azt feltételezzük, hogy egy kisebb könyvtár összes szövegének digitalizált verziója egy közepes teljesítményű adathordozóra is feltölthető. Dr. Szilágyiné Gálos Ildikó Mark Y. Herring érveire hivatkozik, aki tíz általánosan elfogadott pontban foglal állást a könyvtárak jövőbeli szerepét illetően. Ezek közül az egyik legfontosabb érv Herring szerint a tévhit ellenében az, hogy: „Nem minden található meg az interneten.” Az összes folyóiratnak csak nagyjából 8%-a lelhető fel a világhálón⁸, azaz a könyvtárak létjogosultsága a jövőben is megkérdőjelezhetetlen lehet a folyóiratok kutatásának szempontjából. A másik két legfontosabb Herring-érv a webes minőség-ellenőrzés hiányát és az 1925 előtti publikációk mennyiségét érinti, amely szintén csekély százalékban érhető el a weben keresztül. Ilyen és ehhez hasonló álláspontok mellett arra a következtetésre jutunk, hogy ez a kérdés akkor válik igazán aktuálissá, ha valóban mindent digitalizálnak, addig pedig kétségtelenül van szerepe a könyvtár intézményének. De vajon lesz-e könyvtár akkor, ha már korunkban is válságban van az olvasás?⁹

A 21. században – megállapításunk szerint – egyre inkább elterjedni látszik az *olvasás válságáról* szóló folyamatos diskurzus, amely már-már vészharangot kongat a generációk közötti kulturális és szemléletmódbeli differenciál miatt. Ezenfelül még olyan álláspontokkal is találkozhatunk, amelyek a technikai forradalom és a világháló térhódításának köszönhetően a *Gutenberg-galaxis*, azaz az írásbeliségen alapuló kultúra végét és a *Neumann-galaxis*, azaz a digitális univerzum totális előretörését prognosztizálják.¹⁰

Bujdosóné Dani Erzsébet szerint egyértelműen nagy problémáról van szó, ugyanis: „az új technikai eszközök [...] megdöntik az írásos kommunikációnak azt a hegemoniáját, amely a literalitás kultúrájára jellemző, és a kommunikációba visszaemelik a hang és a test közelségét.”¹¹ A megállapítások elfogadhatónak tűnnek, viszont ezzel kapcsolatban szintén felmerül néhány releváns

⁷ FÜZFA Balázs: *A másik irodalom*. Könyv és nevelés, Olvasáspedagógia, IV. évfolyam, 2002/2. szám. <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=314> (2015. 10. 19.)

⁸ DR. SZILÁGYINÉ GÁLOS Ildikó: *A Gutenberg-galaxis a szupersztrádán*. A könyvtár jövője – a jövő könyvtára, Szépirás dolgozat, SZTE BTK kommunikáció, 9.

⁹ DR. SZILÁGYINÉ GÁLOS Ildikó: *A Gutenberg-galaxis a szupersztrádán...* i. m. 10.

¹⁰ BUJDOSÓNÉ DANI Erzsébet: *Neumann kontra Gutenberg galaxis?* Különös tekintettel a generációk olvasási szokásaira. <https://nws.niif.hu/ncd2012/docs/ehu/005.pdf> (2015. 10. 17.) 1.

¹¹ Uo.

kérdés. Egyértelműen az olvasás háttérbe szorulásáról beszélünk akkor, ha minden egyes szövegtípus befogadása olvasásként van definiálva? Nem arról van-e szó inkább, hogy esetlegesen – az internetnek és a technikai forradalomnak köszönhetően – diákjaink több, de nagy általánosságban véve rosszabb minőségű szövegekkel találkoznak? Az írásos „literate kultúrájára” jellemző kommunikáció hegemóniájának megdöntése kerül szóba egy olyan korban, ahol a tanulóink – bár nem papír és nem toll segítségével –, de órákat ülnek a chat és a közvetlen írásos kommunikációra készített vagy arra (is) alkalmas weboldalak és programok előtt? Szenci Beáta nem adja meg a választ a feltett kérdéseinkre, viszont egyértelműen leszögezi, hogy az olvasás válságának három értelmezési módja közül – amellet, hogy az olvasási motiváció hiányában látja a legnagyobb problémát – „mindössze” az egyik jelenti a szépirodalom krízisét és a szabad időben eltöltött olvasási tevékenység visszaszorulását.¹² Ehhez a felfogáshoz kapcsolódhat a másik megközelítési perspektíva, ami meglehetősen összetettnek és lényegre tapintónak tűnik. Ez amellet, hogy az *olvasásra nevelés mozgalmára* vonatkozik, magába foglalja a szabadidős olvasás mennyiségi és az *olvasott tartalmak minőségi eltérését* is, hangsúlyozva az irodalmi műveltség fontosságát.¹³

A két kulcsszó ebben a kontextusban az *irodalom* és az *olvasott tartalmak minősége* lehet, ami voltaképpen azt jelenti, hogy nem az olvasás válságáról, hanem a kvalitatív tartalmat jelentő szövegek olvasatának és a szépirodalmi textusok befogadásának radikális háttérbe szorulásáról, illetve mellőzéséről beszélünk annak ellenére is, hogy a szépirodalmi szövegek egy jelentős százalékát már digitalizálták. Az olvasás problematikáját támasztja alá Szenci harmadik pontja, amelyet az olvasás krízisét egyértelműen bizonyító funkcionális analfabetizmus növekedésével hoz kapcsolatba.

A generációk olvasási szokásait kutató Bujdosóné ambivalens képet mutat az önmagát olvasónak valló és valóban olvasásra és az olvasottak reprodukálására képes hallgatók között. A tanulmányában leírtak szerint a Z generáció (az 1996 után született nemzedék) tagjai 91%-a vallja magát könyvolvasónak, *amint azonban a Z-sek kikerülnek az iskolapadból*, már nem igaz ez a magas arányszám.¹⁴ Ezt a megállapítást igyekszik igazolni egy felsőoktatási intézményekben végzett kutatás eredménye, amelyben egy 12 soros egyperces olvasásnyi időt igénylő szöveget kellett elolvasniuk a hallgatóknak. A diákok mindössze 60%-a tudta a kiszabott idő alatt abszolválni a feladatot, és ami még elkésőbb, a tartalom reprodukálására csak 1/3-uk volt képes.¹⁵ Ez kétségtelenül funkcionális analfabetizmust jelent.

¹² SZENCI Beáta: *Olvasási motiváció: Definíciók és kutatási irányok*. Magyar Pedagógia. 110. évfolyam, 2. szám, 119–147, 2010, 120.

¹³ SZENCI Beáta: *Olvasási motiváció...* i. m. 120.

¹⁴ BUJDOSÓNÉ DANI Erzsébet: *Neumann...* i. m. 7.

¹⁵ Uo.

A Szenci által kiemelt *olvasásra nevelés mozgalmának* kérdése leginkább az irodalomtanítást érinti. Gombos Péter szerint az oktatási rendszeren belül is elsősorban a kötelező olvasmányok problematikája jelent gondot, amelyet igazol egy általa 2009-ben készített kérdőíves felmérés eredménye is. Ezt a kérdőíves kutatást Gombos magyartanárok körében indította el és összesen 115 pedagógus véleményét vizsgálta meg benne. Az adatokból egyebek között kiderül, hogy összesen 71 olyan regény van, amelyet a tanárok feladtak már kötelező olvasmányként – ez a szám kifejezetten magasnak mondható –, viszont ha azokat a szövegeket vesszük alapul, amelyek legalább 10 szavazatot kaptak, akkor mindössze kilenc alkotásról beszélünk.¹⁶ Ezek közül a „legfiatalabb” Gombos Péter tévedésével ellentétben – aki az *Ábel a rengetegben* című regényt illetve ezzel a jelzővel – az Exupéry által írott *Kis herceg*, amely 1942-ben, azaz 73 éve került ki a nyomdából.¹⁷

Benczik Vilmos szintén a kötelező olvasmányokban látja a probléma gócpontját. A kutató az általános iskolák 2–6. osztályát, tehát az olvasásra való nevelés első lépcsőfokának kötelezőit vizsgálta meg. Benczik sorra veszi a korosztály házi olvasmányait (*Bambi*, *Micimackó*, *Kis herceg* stb.), és meggyőző érveket mond az ellen, hogy az adott szöveg miért *nem* alkalmas arra, hogy kötelező olvasmányként legyen nyilvántartva. Az említett *Kis hercegről* például a következőket írja: „A probléma a cselekmény kapcsán merül fel, [...] valószínűtlen, életszerűtlen, az egyes cselekményelemek valódi értelmüket csak egy mélyebb, szimbolikus szinten nyerik el. Ennek az érzékelésére egy 3-4 osztályos diák nem képes.”¹⁸ Ha a *Kis hercegről* ilyen véleményt formál, el tudjuk képzelni az *Egri csillagokról* alkotott nézeteit, amit hosszú évek óta oktató kollégám – a komáromi Eötvös Utcai Alapiskola egyik pedagógusa – a negyedikes diákoknak adott fel házi olvasmány gyanánt. Ez a „terrorcselekmény” arra inspirált, hogy Nagy Attila *Háttal a jövőnek?*¹⁹ című munkájából kiindulva készítsék egy olvasáskutatást az említett intézményben, amely érdekes eredményeket hozott.

A felmérést 82 diák töltötte ki az 5–9. évfolyamból. Elsősorban 35 különböző stílusú alkotó nevét írtam fel (iskolai kánontól függetlenül), és arra kértem a diákokat, hogy húzzák alá azt a nevet, amelyet ismernek. Arra voltam kíváncsi, hogy az első tíz szavazatot kapott íróból/költőből van-e olyan szerző, aki

¹⁶ GOMBOS Péter: *Ó mondd, te mit választanál?* A tanár felelőssége és lehetőségei a kötelező olvasmányok kiválasztásában, *Olvasáspedagógia*, IX. évfolyam, 2009/2. szám. <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=984><http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=984> (2015. 10. 15.)

¹⁷ GOMBOS Péter: *Ó mondd, te mit választanál?*... i. m.

¹⁸ BENCZIK Vilmos: *Házi olvasmányok és olvasóvá nevelés az általános iskola 2–6. osztályában*. <http://benczikvilmos.fw.hu/hazi.html> (2015. 10. 18.)

¹⁹ NAGY Attila: *Háttal a jövőnek?* Középiszólások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Gondolat Kiadó, Budapest, 2003

nem szerepel az iskolai kánonban. Természetesen nem volt. Ezen a listán Ady Endre lett az első (80 szavazat), míg a tizedik pozíciót (45 szavazattal) Juhász Gyula kapta meg. Ami ebből a felmérésből kiderül továbbá, hogy a diákok a komáromi illetőségű ma is aktív szerzőket sem ismerik igazán. A fiatal Laboda Róbert (13) költő és Gazdag József (11) író egyaránt 2015-ben jelentetett meg egy kötetet, ennek ellenére mindketten viszonylag ismeretlennek számítanak a diákok körében, habár Gazdag József felesége szintén a komáromi Eötvös Utcai Alapiskola pedagógusa. Amikor a kérdőívem során arra kérdeztem rá, hogy mi az, amit a diákok leginkább olvasnak, a chat és a közösségi oldalak kapták a legtöbb szavazatot (53), míg az internetes oldalak a könyvekkel egyenlő számú (51-51) szavazattal kerültek le a képzeletbeli dobogó második helyére. A technikai eszközök révén is megoszlott az arány, míg legtöbben asztali számítógépet vagy laptopot használnak olvasásra (68), addig a többiek mobiltelefonon (57) és táblagépen (41) böngésznek. Az eszköz nélkül (tehát könyvet vagy folyóiratot stb.) olvasók száma 19 volt, az elektronikus olvasót pedig csupán 7 diák jelölte be. Természetesen a házi olvasmányokkal kapcsolatban is kíváncsi voltam diákjaink véleményére, amelyek közül arra a kérdésre, hogy „elolvasod-e a kötelező olvasmányokat?”, 44 diák válaszolt igennel, míg 33 tanuló a nem választ karikázta be.²⁰ A nem választ jelölők közül az otthonra adott szövegeket többen (28) hosszúnak és unalmasnak, néhányan (15) kevésbé érdekesnek és szinte ugyanennyi tanuló (14) „nem aktualitás”-nak tartja. Az igennel szavazók körében sokan (38) csak azért olvassák el, mert kötelező, jó néhány diáknak (21) tetszenek ezek az írások, míg szinte ugyanennyi tanuló (20) fontosnak tartja ezeknek a klasszikusoknak az ismeretét.

Levonva a konzekvenciát, az olvasási tendenciák valóban radikális változáson mentek keresztül, amelynek (is) következményeként a szépirodalom olvasásának a háttérbe szorulását figyelhetjük meg. A probléma orvoslása az irodalomoktatásra vár, amelynek első lépése a kötelező olvasmányok listájának a frissítése lehetne.

---

²⁰ „Elovasom, mert kötelező, de nem tartom őket szórakoztatóknak, inkább csak elveszik a kedvet az olvasástól, mivel túl elavultak. Az *Egri csillagok* helyett szívesebben olvastam volna modernebb irodalmat, amivel tudok azonosulni, mert Szulejmán szultánnal nem nagyon” (9. osztályos lány negatív véleménye a kötelező olvasmányokról).

IRODALOM

- ADAMIKNÉ JÁSZÓ Anna 2006. *Az olvasás múltja és jelene*. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben. Trezor kiadó, Budapest
- BENCZIK Vilmos: *Házi olvasmányok és olvasóvá nevelés az általános iskola 2–6. osztályában*. <http://benczikvilmos.fw.hu/hazi.html> (2015. 10. 18.)
- BUJDOSÓNÉ DANI Erzsébet: *Neumann kontra Gutenberg galaxis?* Különös tekintettel a generációk olvasási szokásaira. <https://nws.niif.hu/ncd2012/docs/ehu/005.pdf>, (2015. 10. 17.)
- FŰZFA Balázs: *A másik irodalom*. Könyv és nevelés. Olvasáspedagógia, IV. évfolyam, 2002/2. szám <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=314> (2015. 10. 19.)
- GOMBOS Péter: *Ó mondd, te mit választanál?* A tanár felelőssége és lehetőségei a kötelező olvasmányok kiválasztásában, Olvasáspedagógia, IX. évfolyam, 2009/2. szám. <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=984> (2015. 10. 15.)
- JÓZSA Krisztián–STEKLÁCS János 2009. *Az olvasástanítás kutatásának aktuális kérdései*. Magyar Pedagógia, 109. évfolyam, 4. szám
- NAGY Attila–IMRE Angéla–KÖNTÖS Nelli 2011. *Az olvasás esszantárgyi feladat*. Magyar Olvasástársaság, Szombathely
- NAGY Attila 2003. *Háttal a jövőnek?* Középiszolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Gondolat Kiadó, Budapest
- SZENCI Beáta 2010. *Olvasási motiváció: Definíciók és kutatási irányok*. Magyar Pedagógia, 110. évfolyam, 2. szám, 119–147.
- Dr. SZILÁGYINÉ GÁLOS Ildikó: *A Gutenberg-galaxis a szupersztrádán*. A könyvtár jövője – a jövő könyvtára, Szépirás dolgozat, SZTE, BTK, kommunikáció

Reading Tendencies in the World of Technology

The paper studies the reading habits of the “net generation”. It analyzes the influence of digital tools and the expansion of the World Wide Web onto reading culture. Furthermore, it tackles the *raison d’être* of books and libraries, and gives a short insight into the issues of topicality of required literature at schools. On course of writing this paper, the following sources played a major role: Adamikné Jászó, Anna: *Az olvasás múltja és jelene*, Kámán, Veronika: *Az olvasási szokások változása*, Fűzfa, Balázs: *A másik irodalom*, Nagy, Attila: *Háttal a jövőnek?*, etc. The study is supplemented with the results of a survey carried out in the Eötvös Utcai Alapiskola School.

Key words: reading tendencies, Gutenberg galaxy, technological revolution, book, library

Tendencije čitanja u svetu tehnike

Rad istražuje navike čitanja „net generacije”. Osim toga, vrši analizu uticaja širenja digitalnih sredstava i interneta na kulturu čitanja. Dalje, bavi se pitanjem opravdanosti knjiga i biblioteka, i ukratko se osvrće na problematiku aktuelnosti školskih lektira. U toku pisanja rada sledeće reference su imale značajnu ulogu: Ana A. Jaso: *Prošlost i sadašnjost čitanja*, Veronika Kaman: *Promene navika u čitanju*, Balaž Fizfa: *Druga literatura*, Atila Nađ: *Okrenutih leđa prema budućnosti?* itd.²¹ Rad se dopunjuje rezultatima istraživanja metodom upitnika sprovedenom u Osnovnoj školi iz ulice Etveš u Komarnu.

Ključne reči: tendencije čitanja, Gutenbergova galaksija, tehnička revolucija, knjiga, biblioteka

Beérkezés időpontja: 2015. 10. 20.

Közlésre elfogadva: 2015. 10. 30.

---

²¹ U originalu: Adamikné Jászó Anna: *Az olvasás múltja és jelene*, Kámán Veronika: *Az olvasási szokások változása*, Füzfa Balázs: *A másik irodalom*, Nagy Attila: *Háttal a jövőnek?* stb.